

Oost-Indische inkt

De Indisch-Nederlandse literatuur bloeit als nooit tevoren, ook nu nog, vijftig jaar na de dekolonisatie van Indonesië. Geregeld verschijnen er nieuwe Indische romans; er is het interessante Leidse tijdschrift *Indische Letteren*, en er is geen gebrek aan nieuwe overzichtsstudies, kritische tekstedities en biografieën. Geregeld ook verschijnen er bloemlezingen van deze literatuur. In de jaren negentig waren er de bundels *Tjantik Indonesia. De mooiste verhalen over Indonesië* (1994), *Tropenkoorts* (1992) van John Muller en *Wie wil d'r mee naar Oost-Indië varen. Liedjes uit de Compagniestijd* (1991) van Bert Paasman. In de jaren tachtig had je Zuidinga's *Indisch Letterland* (1987) en de verhalen- en gedichtenbundels van Joop van den Berg. Eerder al verschenen tussen 1965 en 1975 de verhalenbundels en fotoboeken van Rob Nieuwenhuys. Zij allen volgden in het spoor van Du Perrons baanbrekende *De muze van Jan Compagnie* (1948).

Elke bloemlezer legt natuurlijk zijn eigen accenten. Zo ook in de recente bundel *Oost-Indische inkt. 400 jaar Indië in de Nederlandse letteren* (1998), samengesteld door Alfred Birney, een kloek, gebonden werk met een fraai boekomslag. Het is - zoals Birney in zijn voorwoord opmerkt - een boek geworden vol Indische mensen en hun mengcultuur, vanaf Van Linschotens *Itinerario* (1596) tot en met de „tweede generatie” in de multiculturele samenleving van tegenwoordig. Centraal staan hier de verhalen van Indo's, sinjo's, mestiezen, liplappen, blauwen, Indische jongens en meisjes, gewone en buitengewone - verhalen, die een scherp beeld geven van de Hollandse arrogantie en vooroordelen tegenover deze kleurlingen en halfbloeden. Aan het eind van de twintigste eeuw wordt de relevante context van deze verhalen gevormd door de af en toe zeer felle discussies over wie of wat zich nu Indisch mag noemen, wanneer iemand nu werkelijk een Indische schrijver is, en wie er eigenlijk mag spreken namens de Indische gemeenschap. Wie daar meer over wil weten, leze de bespreking van deze bloemlezing in het recente boek *Gekleurd Nederland* (1999) van Ivan Wolffers.

De ordening is globaal chronologisch, maar daarbinnen heeft Birney zijn stof thematisch gerangschikt in vijf delen. In deel een, *De roep (de verleiding)*, is een zevental oude teksten opgenomen, klassieken van Van Linschoten tot en met

Multatuli. Mooie vondsten zijn hier met name de novelle *Kraspoekol, of de droevige gevolgen van eene te verre gaande strengheid jegens de slaven* (1780) van Willem van Hogendorp, en het verhaal over de openbare verkoop van twee jonge slavinnen uit de bundel *Uit het Indische leven* (1860) van Multatuli's oudere tijdgenoot, de radicale liberaal Van Hoëvell. Wel miste ik hier Van Heemskerks *Batavische Arcadia* (1647), waarin het eerste *goena-goena-verhaal* van de Nederlandse literatuur te vinden is, met daarin al alle ingrediënten die we later ook bij Daum en Couperus vinden. En ook, nu er wel werk is opgenomen van de grote letterdief Valentijn, verdient zeker ook de bestolene een plaats, Georg Rumphius, die met zijn beschrijving van de Molukse natuur zo'n diepe invloed heeft gehad op het werk van Augusta de Wit en Maria Dermoût.

In deel twee, *Het bezit (een schijnhuwelijck)*, vinden we 21 teksten uit het laatste kwart van de negentiende eeuw tot en met Hella Haasse en Alberts (maar niet Friedericy), onder wie ook Maria Dermoût, die de malle titel „barones van de Indische letteren” krijgt toegekend. Hier miste ik verhalen van Indonesisch schrijvers die - vaak tegen de verdrukking in - in het Nederlands publiceerden, zoals Kartini, Noto Soeroto, Soewarsih Djojopoespito en na de oorlog Joke Muljono. Ook ontbreken hier verhalen van populaire vertellers in de trant van Somerset Maugham, zoals Johan Fabricius en Annie Salomons. Deel 3, *Het verlies (descheiding)*, bevat acht verhalen, en opent met de pijnlijke herinneringen aan zijn vader van de Indo Wim Walraven jr. In dit deel zitten ook kampverhalen, maar niet de soldatenverhalen van bijvoorbeeld Koos van Zomeren en Jan Wolkers. De serie eindigt met het hilarische vleesverhaal van Tjalie Robinson, de grote kampioen van de Indo-cultuur in Nederland, die met zijn jaarlijks *Pasar Malam*-festival in Den Haag een beslissende stoot heeft gegeven tot de culturele *revival* van de Indische subcultuur.

Onder zijn andere pseudoniem, Vincent Mahieu, opent hij het volgende deel, *De herinnering*, waarin ook andere geheugenkunstenaarste vinden zijn zoals Helga Ruebsamen, Rudy Kousbroek en Wies van Groningen, maar weer niet een aantal andere schrijvers met Indische wortels, bij wie dit een centraal thema in hun schrijven is geworden, zoals Jeroen Brouwers, Oscar de Wit en Kester Freriks. In het vijfde deel ten slotte, *Het vervolg - de tweede genera-*

tie, vinden we verhalen van Smabers, Van Dis, Marion Bloem, Birney zelf en Frans Lopulalan - de tweede generatie, die de stoot heeft gegeven tot het literaire *Winternachten*-festival in Den Haag, waar de vroegere koloniën nu elk jaar centraal staan.

Het geheel wordt afgesloten met informatieve noten en bronvermelding en een serie nuttige korte biografietjes van de geselecteerde 54 schrijvers.

Reinier Salverda

Oost-Indische inkt. 400 jaar Indië in de Nederlandse letteren, samengesteld door ALFRED BIRNEY, Contact, Amsterdam/Antwerpen, 559 p.

WOLFFERS, IVAN, *Gekleurd Nederland. De ondraaglijke eenzijdigheid van de Westerse Cultuur*, De Geus, Breda, 1999, 175 p.

Monika van Paemel en „Het verschil”

„Ik weet dat ik met dit boek mijn nek uitsteek”, zei Monika van Paemel in een interview met Marja Pruis in *De Groene Amsterdammer* (21 oktober 2000) naar aanleiding van het verschijnen van *Het verschil*. De ondertitel luidt „een geschiedenis” en het gaat dan ook niet om een „gewone” roman: het is een boek dat verslag doet over haar reis, samen met twee hulpverleners en een slavist, naar Sarajevo. Het legt getuigenis af van Van Paemels betrokkenheid (als voorzitter) van de Vlaamse vleugel van de Balkanactie, het heeft dus in eerste instantie een documentair karakter en is het resultaat van haar politiek engagement. Maar het is dan toch ook een soort roman die duidelijk in het verlengde ligt van Van Paemels vroeger werk: in de verhaallijn - net zoals in *Rozen op ijs* is dat de vrij dunne lijn van reis - spelen autobiografische elementen een zeer prominente en direct herkenbare rol (er zijn opvallende parallellen met, of herinneringen aan onder meer *De vermale-dijde vaders* en *Rozen op ijs*); in die verhaallijn zijn hier nu ook sterk beschouwende passages en zelfs magische of mythische elementen (het motief van het lippizaner paard) vervlochten.

In het hiervoor genoemde interview zegt Van Paemel nog: „Ik denk dat dit het boek is waarin ik het duidelijkst laat zien wat je tegenover het onverdraaglijke kunt zetten. Iets maken is een van de dingen die we kunnen stellen tegenover de lust tot vernielen”. Sedert *De vermale-dijde vaders* werden de vaderfiguur en de man in het algemeen geassocieerd met oorlog, vernieling, agressie en geweld, een principe waartegenover de vrouw het maken stelt, de creatieve daad.

Dat Monika van Paemel met dit boek „haar nek heeft uitgestoken” heeft echter niet alleen te maken met haar opstand tegen haat en oorlogsgruwel, maar ook met de „andere” vorm die ze voor haar persoonlijke actie heeft gekozen: niet de vorm van het documentair verslag, maar die van het persoonlijke gevecht om in het reine te komen met al die oorlogen. Het gaat dus, in het verhaal van die oorlog, óók om protest tegen de „grote oorlog” waarin haar grootvader heeft meegevochten en tegen de Tweede Wereldoorlog waaruit haar vader gehavend is teruggekeerd. Niet een oorlogsdocument dus, maar een ik-document. Monika van Paemel rapporteert over wat ze ziet maar associeert onmiddellijk met de dingen die haar persoonlijk hebben geraakt, ook in haar familiegeschiedenis die getekend is door die oorlogen en waarmee ze maar niet in reine kan komen: „Ik had gehoopt met oorlog te leren omgaan door mij erin te begeven. Een bonusje. Dat vervolgens ook de oorlog van mijn grootvader, respectievelijk die van mijn vader, achterhaald zou zijn”, schrijft ze op een van de vele beschouwende, zichzelf verantwoordende plaatsen in het boek (p. 113). Maar de confrontatie met het menselijk leed en de vernielingen in Sarajevo hebben haar woede alleen doen toenemen en haar eigen leed niet verzacht. En het schrijven, het vormgeven van haar eigen levenservaring - waarin de historische gebeurtenissen eigenlijk op de achtergrond komen te staan - is een vorm van maken die voor haar geen bevrijding biedt maar hooguit een manier om greep te krijgen op die werkelijkheid, om niet onderuit te gaan.

In de reacties onmiddellijk na het verschijnen van *Het verschil* heeft Monika van Paemel een lawine van verwijten en negatieve reacties over zich heen gekregen, waarbij vooral de „ikkerigheid” van het boek, de centrale rol van de met zichzelf geëoccupeerde schrijfster, als bezwaarlijk werden aangemerkt. Over de literaire kwaliteiten van het boek, de geheel eigen stijl en vormgeving ervan, werd in de kritiek nauwelijks gerept, en als ze al ter sprake kwamen was het om erop af te dingen: te associatief, te verbrokken, te springerig. De schrijfster zelf heeft er in een interview met Laurens de Keyzer in *De Standaard* (2 november 2000) al op gewezen dat al die negatieve kritiek vooral met haarzelf, met haar feministische opstelling en haar engagement te maken heeft, veeleer dan met literaire criteria. Het is misschien niet onbelangrijk